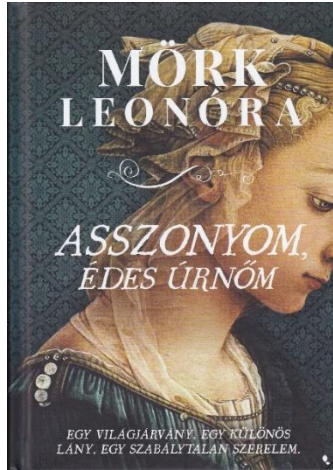

HA MÖRK – AKKOR ZENE

Jaffa Kiadó, Budapest, 2022.

Mörk Leonóra író, újságíró, műfordítóról sokszor és sokat írtam már. Ennek egyik fő oka a német kultúrához való kötődésünk, s testvériségünk a zene szeretetében, amelyről egy vele készült Parlando-nayginterjúm is tanúskodik. Legújabb, már kilencedik regénye, az *Asszonyom, édes úrnóm* egy gyönyörű Monteverdi mű, *A nimfa panasza* szövegének néhány sorát kínálja mottóul:

*„Szerelem, hol hűség, melyet
az a csalárd ígért nekem?
Tedd, hogy visszatérjen hozzám.
Vagy ölj meg engem is,
Hogy ne kelljen tovább szenvednem.”*

Ezek a sorok Gluck *Orfeusz és Eurüdiké*-jét juttatják az eszünkbe, a híres „Che farò senza Euridice?”, az angol szövegváltozatban pedig „What is life to me without thee?”. azaz: „Mit tehetek Eurüdiké nélkül?”, illetve: „Mivé lesz az életem nélküled.” S ha már Gluck és Orfeusz, akkor természetesen és első helyen Kathleen Ferrier, aki

csodálatos alt hangján és komoly színészi képességekkel szinte korai haláláig alakította a kedvesét gyászoló szerelmes költőt.

Nos, ebben a legújabb Mörk-regényben az 1600-as években viharosan terjedő vérbaj alapos, a mi Melius *Juhász* Péterünk *Herbárium*-ának gyógyfüveit, herbalista bölcsességeit is bemutató, Prágától Augsburgig és Itáliáig kanyargó históriában az orvostörténet és egyháztörténet mellett a zene világtörténetének egy nagyon fájdalmas epizódja áll a középpontban. Véres és erőszakos ellentéte annak, amit Ferrier és a mai férfi kontratenorok a természet ajándékeként, hangfekvésüknek köszönhetően kaptak, a legcsekélyebb fizikai és lelki tortúrák nélkül. Ez pedig a kasztrálás, széphanagú kisfiúk ezreinek „férfiatlanítása”, annak érdekében, hogy egyházi és világi művekben egyaránt „angyalhangon” tudjanak a közönségnek zenei élményeket, szinte földöntúli elragdtatást kínálni. Hogy milyen áron, arról ékesen tanúskodik egy Mörk által is említett, világhírű kasztrált, művésznevén Farinelli, születési nevén Carlo Maria Broschi (1705-1782). Az ő sikereiben és fájdalmaiban gazdag életéről szól egy világhírű és világsikerű, 1994-es életrajzi dráma, a *Farinelli, a kasztrált*, amelynek prózai, drámai, szerelmi részleteiben *Stefano Dionisi* tündökölt, míg énekhangját *Ewa Malas-Godiewska*, a híres lengyel énekesnő és egy neves amerikai kontratenor, *Derek Lee Ragin* hangja idézte fel.

Farinelli Bartolomeo Nazari portréján (1834) és az albbi linken magyar szinkronnal megtekinthető francia-olasz-belga életrajzi dráma (1994) plakátján

[Farinelli.A.Kasztralt.1994.HUN.DVDRip.Xvid-ZO – Video \(1:46:0](#)

Nagyjeszeni Jeszenszky János (latinul Jesenius vagy Jessenius)
(Boroszló, 1566. december 27. – Prága, 1621. június 21.)
orvosprofesszor, a wittenbergi és prágai egyetem rektora, II. Rudolf és II.
Mátyás német-római császárok udvari orvosa, filozófus, politikus

A regény főszereplője, Jeszenszky János, világszerte ismert latin nevén Jesenius doktor, egy Wittenbergbe került, magyar családból származó orvosprofesszor lánya, Johanna aki azért utazik Augsburgba – maga is orvosi ambícióktól, elhivatottságtól fűtve és tehetséggel megáldva – hogy szeretett unokatestvérét, Philippet az ott megtanult gaujakfa-kezeléssel kimentse a Morbus gallicus (a „francúz kór”), s a biztos halál markából. Johanna, aki még kislány korában, Rómában hall először kasztrált fiúkat, akik egy Palestrina-művet énekelnek, csodálatra méltó, mégis ijesztő hatást keltve. Jeszenszky doktor szavait idézve: „Embertelen és visszataszító szokás, – telt meg indulattal az édesapja hangja is, de senki nem törődött velük. Róma népe hozzászokott már a pápai kórusban a *castrati* jelenlétéhez. – Megcsonkítani ártatlan kisfiúkat... Megfosztani őket attól a lehetőségtől, hogy normális férfiként élhessenek? ... Mögöttük, a kettős oszlopsor végében újra megszólalt a kórus, de Johanna most már legszívesebben bedugta volna a fülét. Nem tudta csodálni a valóban angyali hangzást,

viszont úgy gondolta, hogy egyetlen gyermeket sem volna szabad szerencsétlenné tenni.”

És mit hoz a sors, egy jó évtized múlva? Johannát Augsburgban, a Fuggerek által emeltetett templomban utoléri az egykori római élmény, amikor váratlanul megszólítja egy kedves ismeretlen: „ – Amit most gondol, az nem igaz. [t. i. hogy Philipp is csúfos halált hal majd!. P. É.] Kellemesen csengő, magas fekvésű férfihang volt, Johanna mégis annyira megrémült tőle, hogy ijedtében még a sírása is elállt. ... Az ismeretlen háttal állt a keskeny, magas ablakoknak, így először csak annyit láthatott belőle, hogy nyúlánk, magasabb, mint bármelyik férfi, akit eddig ismert... Aztán a másik közelebb lépett , és a fény az arcára esett. Sima, világos bőre volt, mint egy kisgyereknek, komédiáshoz illő, széles szája, határozott vonalú, egyenes orra, sötétkék szeme. Johanna úgy becsülte, valahol a húszas évei vége felé járhat. Hosszú időbe telt, amíg a német kisasszony, s a Drezdában, Heinrich Schütznel is járt, az ő zenéjét csodáló fiatalember, akit ő kereskedőnek vélt, közelebb kerül egymáshoz. Közben egy társasági vacsorán a lány megcsodálhatja, hogy Niccòlo Gasparini milyen tökéletesen adja elő Orlando di Lasso *Zsoldoszerenádját*, amely a Mörk regény címéül szolgáló „Matona, mia cara..”, vagyis, „Asszonyom, édes úrnóm szavakkal kezdődik.

[\[Vox Humana Choir of Vác\] Orlando di Lasso: Zsoldos szerenád \(2:53\)](#)

S ekkor döbben rá, hangjával és gyöngédségével, férfiaknál szokatlan érzékenységgel ki is hatott rá: „Johannát annyira elbűvölte a férfi hangja, hogy semmi másra nem tudott figyelni. Időbe tellett, amíg a tudata mélyén mocoogni kezdtek az emlékképek. Itália, egy hatalmas templom, ... felfénylő angyalhangok. Róma. Ott szóltak hasonló hangok, a pápai főszékesegyház kórusában! Ott mesélt neki az édesapja a visszataszító szokásról, amellyel örök gyermeki létbe kényszerítik a kisfiúkat, áldozatul vetve őket a zenének. *Castrati*, ugrott elő az emlékezőből az azóta sem halott csúf szó. Hát ezért tiltotta el a

lányait Niccòlótól az orvos felesége ... A felismeréstől, hogy beleszeretett egy kasztrált énekesbe, aki se nem férfi, se nem nő, és az érzéseit nyilvánvalóan nem viszonzhatja, kiszaladt a tagjaiból az erő.” Ám – mint az orvostörténet több dokumentuma is tanúsítja – e kegyetlen szokásnak áldozatul esett énekesek egy része képes volt mégis harmonikus kapcsolatra, sőt, közülük többen meg is nősültek. Így a regény főszereplői, Johanna és Niccòlo is, akik boldog, harmonikus házasságban tudtak együtt élni, s akiknek Isten még egy gyermeket is ajándékozott, Johanna féltestvére, a Prágában, a már özvegy Jeszenszky doktor, s egy Libuše nevű lány szerelméből világra jött kis Júlia kedves személyében.

Idézzük végül Mörk Leonóra szavait a történész végzettségű szerző információkban bővelkedő utószavából: „Az utolsó ilyen énekes 1922-ben hunyt el, vele hangfelvétel is készült. A zseniális és kísérletező kedvű énekesnő, *Cecilia Bartoli* néhány éve egész lemezt szentelt a zene oltárán feláldozott énekeseknek, *Sacrificium*, azaz *Áldozat* címmel, amelyen csupa, eredetileg nekik írt áriát énekel.” Gyönyörű gesztus ez, valóságos rekviem, vagy akár muzsikáló siratófal ez a zene – kevés kivétellel – áldozattá lett áldozathozóiért, akiket – mint a regény Niccòlóját is – családja nyomora kényszerítette széphanjú fiúgyermeké áruba bocsájtására.

[Cecilia Bartoli Sacrificium .. \(1:00:07\)](#)

A színes és sokhangú, sokszálú regény olvasóinak élményét, megértését nagyban fokozhatja e lemez meghallgatása, illetve a már említett, online is elérhető *Farinelli*-film megtekintése!

HIT ÉS ZENE

Ezen a hol időjárás-természeti, hol történelmi „forró helyzetekkel” és szélviharokkal kínzó nyáron még inkább rászorulunk a hit mellett a zene gyógyító, megnyugató erejére, mint békésebb időkben.

Saul és Dávid

Rembrandt Harmenszoon van Rijn vagy valamelyik tanítványának bibliai témájú festménye. Feltételezhetően 1651 és 1658 között készült. Jelenleg a hágai Mauritshuisban látható.

Közimert, hogy a muzsika fontosságának hangsúlyozása elsősorban az Ószövetséget hatja át. Gondoljunk csak arra a történetre, amelyben az ifjú Dávid zenéjével gyógyította Sault, a búskomorságba esett királyt. (1. Sám. 16.) Sámuel második könyvében (2 Sámuel, 6–5) pedig arról olvashatunk, hogy az akkor már érett korú Dávid és egész Izrael hangszerek egész „seregletével” dicsőítette Jehovát: borókafából készült hangszerekkel, húros instrumentumokkal, fuvolával, tamburinnal, kürttel, lanttal, trombitával, ütőhangszerekkel. Tehát, komolyságot

és vidámságot képviselő hangzásokkal egyaránt. A muzsikáról a negyven évnyi bűjdosás, a hontalanság keservei között sem feledkeztek meg, erről tanúskodik a kényszerűségből „fűzfákra akasztott” hárfák miatti fájdalomról éneklő 137. zsoltár.

Mindezeket a gondolatokat *Pintér Tibor* fiatal, s máris méltán komoly tekintélyű zeneesztéta *Hangok és szavak erdeje (Prae, Budapest)* című, hihetetlenül gazdag tartalmú könyve juttatta az eszembe, amely az idei könyvhét egyik legmaradandóbb értékű kiadványa. Amióta vallásos közegben is beszélhetünk a szakrális komolyzene mellett könnyűzenéről, nem igazán látszik csitulni a vita arról, vajon ez a két műfaj megférhet-e egymás mellett. S itt lép a képbe a *Pintér* könyv egyik, témánkat érintő fejezete, amelyben a szerző *Komlós Katalin Fortepianók és zenéjük. Németország, Ausztria és Anglia, 1761–1800*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2005. című könyvét elemzi: „Komlós Katalin a kötet utolsó fejezetét az előadónak szenteli. Ebben a vonatkozásban két, egymással szemben álló és egyúttal egymást kiegészítő magatartásforma kap hangsúlyos figyelmet: a Kenner és a Liebhaber típus. A két kifejezést a kor egyaránt vonatkoztatja a zenehallgatókra, a kritikusokra és az előadókra. A Kenner a képzett, professzionális zeneértő, a Liebhaber a műkedvelő. Fentebb már utaltam arra, hogy műkedvelők tömegét kellett kiszorgálnia a kor (ezúttal a 18–19. század) zeneszerzőinek...Leopold Mozart [a szigorú muzsikusi apa

és „menedzser! P. É.] ...a következőkre buzdítja fiát egy levelében: »Azt tanácsolom neked, hogy komponáláskor ne csak a zeneértő, hanem a nem zeneértő közönségre is gondolj. ... tehát, ne hanyagold el az úgynevezett népszerű stílust, ami a füleket csiklandozza.«»

Kathleen Ferrier
(1912–1953 angol kontraalt énekes)

S egy közelebbi példa: A szakrális zene huszadik századi, 1953-ban, fiatalon elhunyt angol alténekesnője volt Kathleen Ferrier, akit hazájában „Lancashire-i rózsá”-nak becéztek. Ő ugyanolyan hitelességgel adta elő Händel és Bach műveit, mint szerelmes és tréfás angol népdalokat. Hangja a YouTube-on sokakat vezethet Isten közelébe, s az öröm útjára, úgy, mint egykor Ferrier-szemináriumom hallgatóit a Károli Gáspár Református Egyetemen! Akik közt – épp úgy mint Bach és Mozart korában – akadtak „Kennerek és Liebhaberek”, azaz, vájtfülű, képzett muzsikusok, gyakori koncertlátogatók, de olyanok is, akik a gitáros istentiszteletek és a könnyűzene elszánt barátai voltak. Az utóbbiakat olyan, köztes műfajúnak mondható Kathleen-remeklésekkel tudtam a témához „szelidíteni”, mint Schuman hitbéli elemeket is felvillantó, gyönyörű dalciklusa, az *Asszonyszerelem*, *asszonysors*, vagy éppen a budapesti operaház sok viszály közt, de elszántan igazgató Gustav Mahler rekviem-mélységű, gyermeksirató dalciklusa, a Rückert verseire komponált *Gyermekgyászdalok*.

Végül, Gluck *Orpheus*-ának, természetesen, az angol nyelvű változatnak néhány részletével, ez az opera nem csak az ókori téma újrafogalmazása, hanem az örök szerelem példázata. A zene sok nyáresti hangversenyen vár ránk, legyünk bár „Kennerek”, vagy „Liebhaberek”!

Kathlenn Ferrier felvételeiből:

Kathlenn Ferrier 1951-ben

Kathleen Ferrier sings Bach: Erbarme dich (St Matthew Passion) (7:29)

J. S. Bach: Máté passió - XXXIX. szám (Alt ária)

Erbarme dich, mein Gott, um meiner Zähren willen! / Schau hier, Herz und Auge weint vor dir bitterlich. (*Irgalmazz nekem Istenem, könnyeimért! Nézd, itt előtted szívem és szemem keserűen zokog.*)

Kathleen Ferrier (Live) - Che farò senza Euridice from Orfeo (Gluck) (6:00)

W. Gluck: Orfeusz áriája (Veszve minden boldog álom) (III. felv.)

Kathleen Ferrier: Kindertotenlieder [Bruno Walter] by Mahler (23:22)

G. Mahler: Kindertotenlieder (poems by Friedrich Rückert)

I. Nun will die Sonn' hell aufgeh'n.

(*Víg a nap, ahogy ragyogva kél.*)

II. Nun seh' ich wohl, warum so dunkle Flammen.

(*Már látom jól, hogy miér sugározatok.*)

III. Wenn dein Mütterlein tritt zur Tür herein.

(*Mikor jóanyád jő ajtómon át.*)

IV. Oft denk' ich, sie sind nur ausgegangen!

(Gyakran hiszem, épp csak kimentek!)

V. In diesem Wetter, in diesem Braus

(Ily vad vihar, ha bomolt odakinn.)

Kathleen Ferrier (ének), Bécsi Filharmonikus Zenekar, vezényel: Bruno Walter
(London, 1949. X. 4.)

* Dr. habil Petrőczy Éva József Attila-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész, publicista, a Károli Gáspár Református Egyetem nyugalmazott intézetvezetője.